

БАРҚАРОР ИҚТИСОДИЙ РИВОЖЛАНТИРИШНИ ТАЪМИНЛАШДА САНОАТНИНГ ХУДУДИЙ ТАРКИБИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

*У.Ш.Шукуров, таянч докторанти
Қариш давлат университети*

Минтақада ишлаб чиқаришни жойлаштиришда унинг ҳудудий таркиби, табиий-географик шароити ва аҳоли жойлашуви бирламчи омиллар қаторига киради. Жумладан, ҳудуд аҳолиси ундаги меҳнат ресурсларини шакллантирса, табиий-географик шароити эса ҳудудда иқтисодий фаолиятнинг маълум турларининг ривожланиши ва унинг ихтисослашувига сабаб бўлади. Шундай экан, мазкур жиҳатларни таҳлил қилиш ҳудудларни ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларини аниқлаш мақсадига хизмат қилади.

Қашқадарё вилояти ҳудуди 28,6 минг квадрат километрни ташкил этиб, 2 та шаҳар ва 14 та туманни ўз ичига олади. 2022 йилга қадар вилоятда 13 та туман мавжуд бўлиб, Олий Мажлис Қонунчилик палатасининг 2022 йил 2 мартдаги 1901-IV-сон¹¹⁹ ҳамда Олий Мажлис Сенатининг 2022 йил 17 мартдаги СҚ-503-IV-сон¹²⁰ “Қашқадарё вилояти Чироқчи туманининг чегараларини ўзгартириш ва Кўкдала туманини ташкил этиш тўғрисида”ги қарорлари билан Кўкдала туманини ташкил этилди.

Ер майдони жиҳатидан энг йирик ҳудудлар Деҳқонобод (14,0 фоиз), Муборак (11,2 фоиз), Нишон (10,7 фоиз), Ғузор (9,3 фоиз) ва Қамаши (9,3 фоиз) туманлари саналади. Кўриниб турибдики, ҳажм кўрсаткичлари ўсиш суръатларига мос келмаяпти. Бунинг сабаби Муборак туманидаги 5 та йирик саноат корхоналарининг 3 таси республика бўйсунувига ўтказилгани ҳамда уларнинг статистикаси вилоят кўрсаткичларида акс этмаслиги билан боғлиқ. Натижада вилоятнинг йирик саноат ишлаб чиқарувчиси бўлган Муборак туманининг жами саноат маҳсулотига улуши 2021 йилга келиб 3,3 фоизга тушиб қолган.

Минтақа саноатининг ривожланиши ундаги аҳоли яшаш пунктларининг ўзаро яқин жойлашуви ва улар ўртасидаги иқтисодий ва транспорт алоқаларининг даражасига бевосита боғлиқ. Агломерация саноат, транспорт ва маданий алоқаларга эга бўлган ҳудудларни ифодалаб, урбанизациянинг бир босқичи ҳисобланади. “Аҳоли пунктларининг яқинлиги баъзан агломерация деб аталадиган самарани беради. Шаҳар агломерацияларида саноат ва бошқа иқтисодий объектларнинг макон бўйича концентрацияси туфайли харажатларни камайтириш орқали иқтисодий ва ижтимоий манфаатларга эришилади”¹²¹.

¹¹⁹ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 02.03.2022 йилдаги “Қашқадарё вилояти Чироқчи туманининг чегараларини ўзгартириш ва Кўкдала туманини ташкил этиш тўғрисида”ги №1901-IV сон қарори.

¹²⁰ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 17.03.2022 йилдаги “Қашқадарё вилояти Чироқчи туманининг чегараларини ўзгартириш ва Кўкдала туманини ташкил этиш тўғрисида”ги №СҚ-503-IV сон қарори.

¹²¹ Харченко К. В. Проблемы управления развитием городских агломераций: взгляд из г. Белгорода // Муниципальный мир. – 2009. – № 1-2. – С.49-57.

“Урбанизация иқтисодчилари агломерациянинг иккита асосий ўлчовидан фойдаланганлар. Биринчиси, жойлашув коэффитсиенти бўлиб, у маълум бир саноатдаги фирмалар алоҳида шаҳарларда қай даражада тўпланганлигини ўлчайдиган оддий тавсифловчи статистик кўрсаткичдир. Бу қайси ҳудудларда маҳаллийлаштиришни жорий этиш мумкинлигини аниқлаш учун фойдалидир. Иккинчи ёндашувда ишлаб чиқариш функцияларини тўғридан-тўғри баҳолаиб, бу соҳанинг кўлам, маҳаллийлаштириш ёки урбанизация орқали ички иқтисодга мойил бўлган фирмалари аниқланади”¹²².

1-жадвал

Қашқадарё вилояти саноат ишлаб чиқаришида ҳудудларнинг улуши¹²³

	2017 йил	2018 йил	2019 йил	2020 йил	2021 йил
Қашқадарё вилояти	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Қарши шаҳри	14,3	13,5	12,2	20,2	17,2
Шаҳрисабз шаҳри	2,2	2,4	1,5	2,2	1,7
Ғузур	21,9	20,5	22,1	18,5	18,1
Дехқонобод	1,9	2,7	2,7	4,0	3,7
Қамаш	2,3	2,2	1,3	3,8	3,0
Қарши	2,7	4,8	3,6	4,2	5,6
Косон	4,1	4,3	3,2	5,2	4,2
Китоб	1,8	1,7	1,5	2,7	1,8
Миришкор	1,3	1,1	1,2	2,1	1,7
Муборак	29,8	29,2	31,8	4,3	3,3
Нишон	9,7	9,8	12,1	20,6	24,3
Касби	1,7	2,1	1,0	2,7	6,2
Чироқчи	1,7	1,7	1,5	2,5	2,3
Шаҳрисабз	2,7	2,0	2,6	2,9	2,7
Яккабоғ	1,9	2,0	1,7	4,3	4,2

Юқоридаги ҳолат Қашқадарё саноатининг асосий тармоғи бўлган тоғ-кон саноати ва очиқ конларни ишлаш фаолият тури улушининг қисқаришида ҳам акс этди. Жумладан, 2019 йилда жами саноат маҳсулотининг 44,9 фоизини ишлаб чиқарган бу тармоқнинг улуши 2021 йилга келиб 11,1 фоизни ташкил қилди. Айтиш жоизки, вилоятнинг Муборак, Ғузур, Нишон, Косон ва Дехқонобод туманлари ҳамда қарши шаҳри мазкур тармоққа юқори даражада ихтисослашган. Бироқ баъзи йирик корхоналар статистикасининг ҳудудий саноатда акс этмаслиги жорий ихтисослашув ҳолатини аниқлашга тўсқинлик қиладики, бу бошқа муқобил кўрсаткичлардан фойдаланиш заруратини асослайди.

Қашқадарё вилоятининг йирик нефт ва газ саноати корхоналари Ғузур (4 та), Дехқонобод (1 та), Косон (2 та), Нишон (1 та), Муборак (4 та) туманлари ва Қарши шаҳрида (2 та) жойлашган. Жумладан, Ғузур туманида 8996 киши, Дехқонобод туманида 625 киши, Косон туманида 1494 киши, Нишон туманида 3465 киши, Муборак туманида 8370 киши ва Қарши шаҳрида 4607 киши бу

¹²² McMillen, D. P. Urban Economics. Encyclopedia of Social Measurement, – 2005. P. 915–920.

¹²³ Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

соҳада фаолият юритади. Улар ҳудуддаги жами бандларнинг Ғузорда 11,9 фоиз, Дехқонободда 1,1 фоиз, Косонда 1,5 фоиз, Нишонда 6,1 фоиз, Муборакда 27,4 ва Қаршида 3,9 фоизини ташкил этади. Вилоядаги мазкур соҳада бандлар (32610 киши) жами бандларнинг (1214991 киши) 2,7 фоизини ташкил этади.

Қашқадарё 2011 йилда саноат маҳсулотлар ишлаб чиқариш бўйича Ўзбекистон ҳудудлари орасида 4-ўриндан жой олган бўлса, 2021 йилда 8-ўринга тушди. Шунингдек, вилоят истеъмол моллари ишлаб чиқариш бўйича ҳудудлараро рейтингда 7-ўриндан 9-ўринга тушган. Энергия ишлаб чиқариш бўйича республика ҳудудлари орасида етакчи ўринларни эгаллаб, бугунги кунда мамлакатда ишлаб чиқарилган электр энергиясининг қарийб 15 фоизи вилоятнинг ҳиссасига тўғри келади ва бу бўйича рейтингда 4-ўринда туради. Шу билан бирга, вилоят иссиқлик энергияси ишлаб чиқариш бўйича ҳам 4-ўринни эгаллаб келмоқда. Хулоса қилганда, Қашқадарё вилояти иқтисодиётини барқарор ривожланишини таъминлашда ҳудудларнинг саноат таркибини ривожлантиришга қаратилган чора-тадбирларни амалга ошириш муҳимдир.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

“Ўзбекистон 2030” стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2023 йил 11 сентябрдаги ПФ-158-сон Фармонида 1-илова. <https://lex.uz/ru/>

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг 02.03.2022 йилдаги “Қашқадарё вилояти Чироқчи туманининг чегараларини ўзгартириши ва Кўкдала туманини ташкил этиши тўғрисида”ги №1901-IV сон қарори.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 17.03.2022 йилдаги “Қашқадарё вилояти Чироқчи туманининг чегараларини ўзгартириши ва Кўкдала туманини ташкил этиши тўғрисида”ги №СҚ-503-IV сон қарори.

Харченко К. В. Проблемы управления развитием городских агломераций: взгляд из г. Белгорода // Муниципальный мир. – 2009. – № 1-2. – С.49-57.

McMillen, D. P. *Urban Economics. Encyclopedia of Social Measurement*, – 2005. P. 915–920.

Erkaeva, G. P., & Shukurov, U. S. (2022). *EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES IN INCREASING THE INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE REGIONS. Gospodarka i Innowacje.*, 24, 234-238.

Gulbakhor, E. . (2023). *Possibilities of increasing the standard of living of the population of the regions in socio-economic development. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(9), 412–416.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари.

Gulbakhor, E. ., & Golib, Z. . (2023). *FUNDAMENTALS OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN UZBEKISTAN. Best Journal of Innovation in Science, Research and Development*, 2(9), 417–422. Retrieved from <https://www.bjisrd.com/index.php/bjisrd/article/view/634>